

ANKARAD, 2024; 5(10): 1-21	ankaradergisi06@gmail.com
e-ISSN: 2717-9052	DOI: 10.53838/ankarad.1591541

Araştırma Makalesi / Research Article

**ORTA ÇAĞ'DA KURULAN İLK MACAR
ÜNİVERSİTESİ (STUDIUM GENERALE QUINGUE
ECCLESIENSE): PÉCS (1367)**

Yasemin ALTAYLI*

Öz: Macar topraklarındaki ilk üniversitenin kuruluşu 1367 yılında Macar Krallığı'nın askerî, siyasi ve ekonomik açıdan oldukça güçlü olduğu Kral I. Lajos (1342-1382) döneminde gerçekleşmiştir. 14. yüzyılda Orta Avrupa'da kurulan üniversitelerden farklı olarak bu üniversite bir hükümdarlık merkezinde değil, ekonomik açıdan oldukça güçlü bir piskoposluk merkezi olan Pécs şehrinde kurulmuştur. Bu durum ise Macar literatüründe üniversitenin kuruluş fikrinin kime ait olduğu konusunda Kral I. Lajos'un yanında Pécs Piskoposu Vilmos Koppenbachi adını öne çıkarmıştır. Kurum, Orta Çağ'da Avrupa'da en yüksek seviyede eğitimin verildiği merkezlere verilen *studium generale* adıyla nitelendirilmiştir. Üniversite, Avrupa'daki diğer örneklerine kıyasla bir *studium generale* olarak kısa bir süre faaliyet göstermiş olsa da Macar kültür tarihinde kendisine önemli bir yer edinmiştir. Bu çalışmada ağırlıklı olarak Macar literatürü temelinde Kral I. Lajos döneminde kuruluşu 1367 yılındaki Papalık fermanıyla tasdik edilen bu ilk Macar üniversitesine odaklanılmış, üniversitenin kısa tarihçesinin, kuruluşu, ders veren eğitimcileri ve eğitim gören öğrencileri kapsamında aktarılmasına ve Orta Çağ Avrupası'ndaki üniversite kuruluş sisteminin Macar topraklarındaki yansımalarının gösterilmesine çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Pécs, Üniversite, Macaristan, Studium Generale, Lajos, Koppenbachi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Hungaroloji Anabilim Dalı, e-posta: altayli@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8223-9706.

THE FIRST UNIVERSITY FOUNDED IN HUNGARY IN THE MIDDLE AGE (STUDIUM GENERALE QUINGUE ECCLESIENSE): PÉCS (1367)

Abstract: The first university in Hungary was established in 1367 during the reign of King I. Lajos (1342-1382) when the Hungarian Kingdom was very powerful in military, political and economic terms. On the contrary to the universities established in the 14th century in Central Europe, that university was established not in a ruling center but in the city of Pecs which was a very powerful bishopric center in economic terms. That situation brought the name of Vilmos Koppoenbachi, Bishop of Pecs, to the forefront in Hungarian literature as well as King Lajos I, as the person who came up with the idea of founding the university. The institution was named as a *studium generale* which was given to the centers where the highest level of education was provided in Europe in the Middle Age. Despite being active as a *studium generale* for a short time compared to the other examples in Europe, the university gained a very important place in Hungarian cultural history. This study, mainly based on Hungarian literature, focuses on the first Hungarian university that was established in 1367 with the confirmation of Papacy decree during the reign of King I. Lajos. It is aimed not only to inform about the brief history of the university, its establishment, its lecturers and the students but also to inform about the reflection of university establishment system in Middle Age Europe on Hungary soil.

Key Words: Pécs, University, Hungary, Studium Generale, Lajos, Koppenbachi.

Extended Abstract: It is known that one of the most characteristic features of the Middle Age Europe was the power and the influence of the Western Church (Catholic Church). That was a factor affecting the education directly, as in every field in Europe. During that period, the education was in Latin and conducted under the control of the church throughout Europe. Thus, as in many fields, the Western Church had a good opportunity to expand and strengthen its influence in Europe via education and language. In the Middle Age, as in other European countries, education and the schooling process was under the control of the church in Hungary and its language was Latin. Initially churches were the first to operate as educational centers. Later monasteries and cathedrals were added to it. The economic and social revival brought urbanization and so the universities started to be established in Europe between the 12th and 14th centuries. These centers which were developed by receiving financial support from the church or the ruler were called as *studium generale*, *universitas* or

akademia in literature. These high education centers were generally established in very important centers of the country parallel with the urbanization, and they made a great contribution to the cultural development of the cities they were located in as well as the education they provided. The universities or the institutions called as *studium generales* in Middle Age Europe, that provided the highest level of education, were able to start their activities with the approval of Pope by the will of rulers to open a university. In Hungary, King I. Lajos' will was approved by the approval of Pope in 1367 and the first Hungarian University was established in the city of Pecs. Therefore a dual system consisting of monarchy and papacy should be mentioned here. The first stage of this dual system is the relevant country's will to establish a university and to fulfill its requirements. The second stage is the approval of this will and requirements by the Papacy. Thus, in order to establish a university in Middle Age Europe, at first this two stages had to be completed. With the second stage of this dual system, a high education standardization was developed under the control of Western Church. In the Middle Ages, the church was the most control authority for the establishment and continuation of the activities of *studium generales*. This shows that, in the Middle Age the churches had operated as both religious and educational institutions and the Papacy to which the churches were affiliated had a great influence and control space on the high education in Europe as well as in the religious and political fields. On the contrary to the universities established in the 14th century in Central Europe, that university was established not in a ruling center but in the city of Pecs which was a very powerful bishopric center in economic terms. That situation brought the name of Vilmos Koppoebachi, Bishop of Pecs, to the forefront in Hungarian literature as well as King Lajos I, as the person who came up with the idea of founding the university.

The establishment and closing stages of the universities also show how important the political and economic conditions were in continuing the high education provided in *studium generales* at that period. The university in Pecs was established during the reign of Lajos I. that was one of the most powerful period of Hungarian Kingdom in military and economically. The establishment of the first Hungarian university was during the reign of King I. Lajos and it was not a coincidence. Because Lajos I. period is accepted as a quite powerful period for the Hungarian Kingdom in Hungarian history. Hungarian Kingdom's becoming one of the most important powers in Europe during the reign of Lajos I., the strength of financial resources and the fact that Lajos I fully established his power within the Kingdom brought the cultural development with it in the country.

The university that was established under these positive conditions was closed when all these were reversed. The internal disturbance and the political uncertainty in the country after King Lajos' death naturally affected the institution and it didn't get the adequate support after the death of Bishop Koppenbachi and King Lajos. Thereafter, the first Hungarian university in Pecs lost its significance as a *studium generale*. Despite being active as a *studium generale* for a short time compared to the other examples in Europe, the university gained a very important place in Hungarian cultural history.

Giriş

Orta Çağ Avrupası'nın en karakteristik özelliklerinin başında Batı Kilisesi'nin sahip olduğu güç ve nüfuz gelmektedir. Bu, Avrupa'da o dönemde her alanda olduğu gibi eğitimi de doğrudan etkileyen bir faktör olmuştur. Bu dönemde Avrupa genelinde eğitim kilisenin kontrolünde ve Latince olarak yapılmıştır. Böylece Batı Kilisesi pek çok alanda olduğu gibi eğitim ve dil aracılığıyla da Avrupa'da etkisini genişletmek ve güçlendirmek için geniş bir imkân bulmuştur.

Orta Çağ'da diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Macaristan'da da eğitim ve okullaşma süreci kilisenin kontrolünde gelişmiş ve dili de Latince olmuştur. Nitekim Macar topraklarında kurulan ilk okulun Macar hükümdarı Géza döneminde (972-997) Benedikten tarikatına mensup keşişler tarafından Pannonhalma Manastırı'nda kurulduğu düşünülmektedir.¹ Bilindiği üzere Macarların Hristiyanlık dinini benimsemelerindeki en etkili icraatlar da yine Géza döneminde gerçekleşmiş, oğlu I. István (997-1038) zamanında ise artık Hristiyanlık Macar Krallığı'nın resmî dini haline gelmiştir.² Bu dönemde, yani 11. yüzyılda Macaristan'da yeni dinin tesisi ile paralel şekilde bunu kurumsal olarak da güçlendirmek ve yerleştirmek için kiliselerle birlikte okullar da kurulmaya başlanmış, sonrasında ise bu ağ kiliseye bağlı diğer kurumlara tâbi okullarla genişlemiştir.³

¹ Szabó Péter Haraszti, "Magyarországi iskolahálózat és oktatás a középkorban", Credo, XXVIII. évf., 2022/1 (2022), s. 52.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdal Çoban, "Ana Hatlarıyla Erken Dönem Macar Ortaçağına Bir Bakış", Balkanlar El Kitabı, haz. Bilgehan Gökdağ - Osman Karatay, c. I, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 174-175.

³ Haraszti, a.g.m., s. 52. Bunda Hristiyanlığın ülke genelinde daha kalıcı kurumsal bir hale gelmesi için I. István tarafından çıkarılan yasaların da oldukça önemli bir yeri olmuştur: "*Libellus de institutione morum*" ("*István király intelmei/Kral István'ın Öğütleri*") adıyla anılan bu yasaların "*Kisebbsik Legenda*" başlıklı bölümünün 4. maddesinde "...her on köyün bir kilise yapması..." ifadesi yer aldığından kiliselerin yapımı bu süreçte hızlanmış ve bu

11. yüzyılda Avrupa'da öncelikle din adamları yetiştirmek için manastır ve katedraller eğitim merkezleri olarak faaliyet göstermişlerdir.⁴ Bu yüzyılın sonunda görülen ekonomik ve sosyal canlanma kentleşmeyi de beraberinde getirdiğinden 12. yüzyıla birlikte Avrupa'da üniversiteler kurulmaya başlanmıştır.⁵ Burada kurulan en eski üniversiteler ise Salerno, Bologna ve Paris üniversiteleri olmuştur. Bu üniversiteler verdikleri eğitimle zaman içinde kendi ihtisas alanlarını da belirlemiş, Salerno tıp, Bologna hukuk, Paris ise teoloji ve felsefe alanında öne çıkmıştır. Bu ise Avrupa'daki üniversitelerin ihtisaslaşmasının temellerinin de elbette bugünkü modern anlamda olmasa da 12. yüzyıl ortalarında atıldığını göstermektedir.⁶

Avrupa'daki en eski üniversitelerden olan Paris Üniversitesi teoloji eğitimi verme izninin bulunması nedeniyle bu çağda diğer üniversitelerin önüne geçmiştir. Zira Orta Çağ'da teoloji en önemli eğitim alanı olarak düşünüldüğünden teoloji eğitimi verilmesi ancak Papa'nın izniyle mümkün kılınmıştır. Bir başka ifadeyle teoloji eğitimi verme yetkisi kuruluş aşamasında her üniversiteye verilen bir ayrıcalık olmaması, Paris gibi belirli merkezlerle sınırlandırılmıştır.

Avrupa'da 12. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar birbiri ardına pek çok üniversite kurulmuştur. Macar kültür tarihinde önemli yerleri olan ve pek çok Macar öğrencinin de eğitim aldığı üniversiteler arasından Prag Üniversitesi 1348'de, Krakov Üniversitesi 1364'te, Viyana Üniversitesi ise 1365'te

dinî kurumların o dönemde aynı zamanda eğitim merkezleri olarak da faaliyet göstermeye başlamaları sebebiyle buraya bağlı okulların kurulma aşamaları bundan sonra daha da hızlanmıştır (*István királyi intelmei*, Haraszti, a.g.m., s. 53).

⁴ Havva Sebetci, "11.-12.Yüzyıllarda Ortaçağ Avrupası'nın Eğitime Genel Yaklaşımı", Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2/3, (2016), s. 95; Fatih Rukancı-Hakan Anameriç, "Ortaçağ'da İlk Üniversiteler: Studium Generale", Felsefe Dünyası, 1/39 (2004), s. 171.

⁵ Sebetci, a.g.m., s. 93-94; Rukancı-Anameriç, 2004, s. 171.

⁶ Demir, Avrupa'daki bu ilk üniversite ihtisaslaşmasının teoloji, hukuk ve tıp fakülteleri olmak üzere üç temel alanda gerçekleştiğini belirtmekte ve bu fakültelerin eğitimlerini şu şekilde sınıflandırmaktadır: 1. Teoloji Fakülteleri (*facultas theologorum*): O çağda en önemli fakülte olup sekiz yıllık bir eğitimin ardından *baccalaureus*, sonraki dört yılın ardından ise *magister* olunuyordu; 1. Hukuk Fakülteleri (*facultas descretistarum*): Papalık emirleri çerçevesinde kanun eğitimi veriliyordu; 3. Tıp Fakülteleri: O çağda oldukça ileride olan Türk ve İslam filozoflarının geliştirdikleri teorilere göre tıp eğitimi veriliyordu (Seda Demir, "Orta Çağ'da Üniversite Prototipleri: Birinci Nesil Üniversitelerin Sosyolojik, Sosyopolitik ve Akademik Yapıları", Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, 6/2 (2023), s. 477-478).

açılmıştır.⁷ Orta Avrupa'da kurulan bu üniversiteler arasında kuruluş aşamasında Paris'e benzer şekilde teoloji eğitimi verme izniyle ayrıcalık tanınan ilk üniversite ise Prag Üniversitesi olmuştur.⁸ İlk Macar üniversitesinin kuruluşuna kadar bu üç üniversite ile birlikte Avrupa'da kırk üniversite açılmış, bunlardan on sekizi İtalya'da, onu Fransa'da, yedisi İber Yarımadası'nda, ikisi İngiltere'de ve üçü de az önce söz edildiği gibi Orta Avrupa'da ortaya çıkmıştır.⁹

Macaristan'daki ilk üniversitenin kuruluşu da Orta Avrupa'daki diğer üniversitelerin, yani Prag, Krakov ve Viyana üniversitelerinin kuruluşunun hemen ardından Kral I. Lajos (1342-1382) döneminde gerçekleşmiştir. O dönemde oldukça önemli ve malî açıdan da oldukça kuvvetli bir piskoposluk merkezi olan Pécs şehrinde bir üniversite, o dönemdeki Latince ifade ile bir *studium generale* tesis edilmesine yönelik talep 1367 yılına ait Papalık fermanı ile tasdik edilmiş, böylece üniversitenin kuruluş süreci de tamamlanmıştır. Kral Lajos'un ve bilhassa Pécs Piskoposu Vilmos Koppenbachi'nin desteğiyle kurulan bu kurum her ne kadar uzun süre faaliyet gösteremese de Macar eğitim ve kültür tarihinin en kıymetli nişanelerinden biri olarak Macar yüksek öğretim tarihinin de temellerini atmıştır. Bu çalışmada ağırlıklı olarak Macar literatürü temelinde bu üniversitenin kuruluş sürecinin, Pécs'te açılmasının nedenlerinin, burada ders veren hocalar ile eğitim gören öğrencilerin kimler olduklarının, üniversitenin faaliyetlerini sonlandırmasının ve bunun nedenlerinin aktarılmasına çalışılmış, kurumun Orta Çağ Avrupası'ndaki üniversite kuruluş sisteminin Macar topraklarındaki bir örneği olarak kültür tarihindeki yerinin gösterilmesi amaçlanmıştır.

1. Üniversitenin Kuruluşu

Orta Çağ'da bir yüksek öğretim merkezinin kurulabilmesi için o ülkenin hükümdarının bu konuda karar alması ve daha sonra ilgili kurumun faaliyete geçebilmesi için Papa'dan izin alınması gerekmiştir. Bunun ardından ise üniversiteler genellikle ülkenin kültürel ve ekonomik olarak gelişmiş bir şehrinde kiliseye bağlı büyük bir idarî yapıya tâbi kurumlar olarak tesis edilmişlerdir. Kilise yahut hükümdardan malî destek olarak

⁷ Pál Engel-Gyula Kristó- András Kubinyi, Magyarország története 1301-1526, Osiris Kiadó, Budapest 2005, s. 83; László Szögi, "A magyar felsőoktatás évszázadai– a kezdetektől 1948-ig", INFO-Társadalomtudomány, Okt/49 (2000), s. 25.

⁸ Dezső Dercsényi, Nagy Lajos Kora, A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest 1941, s. 75.

⁹ Szögi, a.g.m., s. 25.

gelişen bu merkezler ise literatürde *studium generale*¹⁰, *universitas*¹¹ yahut *akademia*¹² gibi adlarla anılmışlardır. Genellikle şehirleşmeye paralel şekilde ülkenin en önemli merkezlerinde kurulan bu yüksek öğretim kurumları verdikleri eğitim kadar buldukları şehrin kültürel gelişimine de büyük katkı sağlamışlardır.

Orta Avrupa'da birbirinin peşi sıra kurulan üniversitelerin hemen ardından Macaristan'da da bir üniversite kurulmasına karar verilmiş, ilk Macar üniversitesinin Kral I. Lajos döneminde kurulması ise tesadüfi olmamıştır. Zira I. Lajos dönemi Macar tarihinde Macar Krallığı'nın oldukça güçlü olduğu bir dönem olarak kabul edilmektedir. Kraliyet tacını 1342 yılında henüz 17 yaşında taht şehri Székesfehérvár'da giyen ve Macar tarihinde Nagy (Büyük) sıfatıyla anılan I. Lajos, babası Kral I. Róbert Károly'dan iç kaynakları güçlenmiş ve mali açıdan güçlü bir ülke devralmıştır.¹³ Anjou Hanedanına mensup olan ve genç yaşında tahta çıkmasına rağmen kısa zamanda iktidar gücünü sağlamlaştıran I. Lajos, Macar ve Hırvat tacının dışında 1370 yılından itibaren Lehistan kraliyet tacını da taşımıştır. Kendisi Napoli krallığında veraset hakkı bulunan kardeşi András'ın Aversa'da

¹⁰ Eğitim almak için belli bir bölgeden ziyade başka bölgelerden yahut ülkelerden gelen yabancı öğrencilerin de kabul edildiği, konuların hocalar tarafından anlatıldığı yüksek düzeyde eğitim veren kurumları ifade etmek için kullanılan Latince kökenli bir kelime olup Orta Çağ'da Avrupa'da kurulan ilk üniversiteler genellikle bu adla anılmıştır (Hasan Çiçek-Bariş Mutlu, "Lisansüstü Eğitim ve Felsefe", Lisansüstü Eğitim Üzerine Düşünceler, Ed. Fuat Tanhan, Pegem Akademi, Ankara 2019, s.3; , Seyfi Kenan, "Üniversite", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 42, Ankara 2012, s. 339; Rukancı-Anameriç, a.g.m, s. 172).

¹¹ Latince kökenli olan ve bugün "üniversite" sözcüğüne kaynaklık eden bu kelime başlangıçta daha ziyade başka memleketlerden okumaya gelen öğrencileri ifade ediyordu ve Orta Çağ'da kurum anlamına geliyordu (Rukancı-Anameriç, a.g.m, s. 172). Kenan, bu sözcükle ilgili şunları aktarmaktadır: "*Üniversite XIV. yüzyıldan öteye gitmeyen, Ortaçağ Latincesi'nde üretilen universitas kavramından gelmektedir ve "bütün, yekpâre" anlamındaki universustan türetilen bir tamlamadır. Avrupa'da ilk defa 1300'ler civarında "hem yüksek öğretimin yapıldığı kurum hem de hocalar ve bilim insanları cemiyeti veya örgütü" anlamında kullanılan Anglo-Fransızca ve eski Fransızca (université) bir terim olarak ortaya çıkmıştır*" (Kenan, a.g.m., s. 339).

¹² Bu sözcük Sokrates'in öğrencisi ve aynı zamanda Aristoteles'in öğretmeni olan Platon'un kurduğu felsefe okuluna işaret etmektedir, Platon Akademisi olarak da anılan bu okulun Atina'da kurulduğu ve felsefe, matematik, geometri yahut astronomi alanlarında eğitim verdiği bilinmekte ve üniversite ile özdeşleştirildiği görülmektedir (Fatma Bağdatlı Çam, "Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Antik Yunan Eğitim Anlayışının Temelleri", Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5/2 (2016), s. 638).

¹³ Dercsényi, a.g.e., s. 9; János Küküllei, Nagy Lajos király viselt dolgairól, Çev. Dr. Kálmán Dékány, In: Középkori Krónikások, V. Küküllei János, Szerk.: Ferencz Albin Gombos, A Brassói Lapok, Brassó 1906, s. 98.

öldürülmesi üzerine buraya seferler düzenlemiş, ayrıca Dalmaçya'yı kontrolü altına almıştır.

Onun döneminde en önemli politik güç kral, kraliyet ailesi üyeleri ve kraliyet meclisinde olup meclisi ise piskoposlar ve baronlar oluşturmuştur; 14. yüzyılın ortalarında bir ünvan taşımayan toprak sahipleri baron olarak anılmaya başlamış ve bunlar yeni aristokrasi üyesi olmuşlardır.¹⁴ 1347-1349 yılları arasında ortaya çıkan büyük veba salgınının¹⁵ ülkeyi oldukça zor bir duruma sokmasının ardından Buda'daki meclis toplantısında soylular I. Lajos'tan 1222 yılında çıkarılan Altın Ferman'ı (Aranybulla) güçlendirmesini istemişler ve bunun sonucunda ise I. Lajos soyluların ölümü halinde topraklarının veraset haklarının düzenlenmesini de içeren 1351 Yasasını çıkarmış, bu ise kendisinin bu dönemdeki önemli icraatlardan biri olmuştur.¹⁶

I. Lajos döneminde Macar Krallığı'nın Avrupa'nın en önemli güçlerinden biri haline gelmesi, malî kaynakların gücü ve I. Lajos'un Kraliyet içerisinde iktidarını tam anlamıyla sağlamış olması ülkedeki kültürel gelişimi de beraberinde getirmiştir. Macar yazın tarihinin en önemli Latince kroniklerinden olan *Chronicon Pictum* (*Képes Krónika*) onun döneminde kaleme alınmıştır. Kronik yazarının da eserinin giriş bölümünde yazdığı gibi 1358 yılında yazılmaya başlanan *Képes Krónika* (*Resimli Kronik*) adını kronikte bulunan sanatsal değeri yüksek minyatürlerden almıştır.¹⁷ Yine I. Lajos döneminde János Küküllei (János Tótsolyomosi Apród), kralın seferlerinden, icraatlarından ve hayatından söz eden elli beş bölümlük *Chronicon de Ludovico rege* adlı Latince kroniğini yazmaya başlamıştır.¹⁸ Ayrıca Miklós Medgyesi, Kolozsvárlı Márton ve György Kardeşler gibi önemli sanatçılar da bu dönemde yaşamış ve eserler vermişlerdir.¹⁹

Orta Çağ kilise kültürü ile hümanist kültür arasında bir geçiş dönemi olarak da düşünülen bu dönemde eskiden kültürel gelişmişliğin göstergesi olarak kurulan manastırlar ve bunların yanındaki manastır okullarının yerini

¹⁴ Engel-Kristó-Kubinyi, a.g.e., s. 42, s. 86.

¹⁵ I. Lajos döneminin en büyük zorluklarından biri de veba salgınıydı. Veba salgını özellikle 1348 ve 1380'de komşu ülkelerde olduğu gibi Macaristan'da da çok can almıştı, bunun dışında kıtlık sorunu ortaya çıkmış, tahıl üretilmemiş, ayrıca bazı yerlerde büyük depremler meydana gelmişti (Küküllei, a.g.e., s. 152).

¹⁶ Engel-Kristó-Kubinyi, a.g.e., s. 87-88.

¹⁷ *Képes Krónika*, Çev. Ibolya Bellus, Európa Könyvkiadó, Budapest 1986, s. 7.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Küküllei, a.g.e., s. 93-154.

¹⁹ Dercsényi, a.g.e., s. 9.

üniversiteler almaya başlamıştır.²⁰ Avrupa'nın en eski üniversitelerinden sonra Orta Avrupa'da Macaristan'a komşu ülkelerde de bu eğitim kurumlarının tesisiyle kültür ve eğitim tarihi açısından Macaristan'da da bu ihtiyaç kendisini göstermiştir.

Bu yeni üniversiteler kurulup gelişmeden önce Macar öğrenciler başlangıçta yüksek tahsil görebilmek için genellikle İtalya'yı tercih etmişlerdir. 14. Yüzyılda İtalya ile politik ilişkilerin oldukça canlı olması ve İtalyan müfredatı bunun ana nedenleri arasında sayılmış; Padova'nın Macar kralının müttefiki olması nedeniyle özellikle Macar yönetici tabakasının burayı tercih etmesine neden olmuştur.²¹ O dönem Avrupa'da teoloji ve felsefe alanında öne çıkan Paris Üniversitesi'ni tercih edenlerin sayısı ise son derece kısıtlı olmuştur.²² Orta Avrupa üniversitelerinden Prag, Krakov ve Viyana üniversiteleri ise uzun yıllar Macar gençlerinin eğitim aldığı, Macar kültür tarihinde de oldukça önemli yeri olan öncelikli tercihler olmuşlardır.²³

Çağın getirdiği gereksinimler ve uygun koşulların sağlanması ile Macar topraklarındaki ilk üniversitenin (*studium generale*) kurulması 14. yüzyılda gerçekleşmiş, uzun süredir ihtiyaç duyulan bu eğitim kurumunun açılması için istenen izin Papa V. Urban'ın 1 Eylül 1367 tarihli fermanı (bulla) ile onaylanmıştır: "... Sözü edilen Pécs şehrinde, sonsuza kadar, teoloji haricinde kilise hukuku ve sivil hukuk ile diğer tüm saygın bilim dallarında eğitim

²⁰ Dercsényi, a.g.e., s.61, 74.

²¹ Dercsényi, a.g.e., s. 76.

²² Dercsényi, I. Lajos döneminde buradan mezun olan öğrenciler arasında devlet kademesinde oldukça önemli görevlere gelen üç isim zikretmektedir: István Szigeti, Miklós Miklósfia ve Péter Verébeli. Bunlardan en öne çıkanı ise István Szigeti olmuştur, kral ve kraliçe 1345 yılında Macaristan'da teoloji *magister*inin olmaması ve ulusal konseyde de bu alanda yetkin kişilere ihtiyaç duyulması sebebiyle Papa'dan kendisine *magister* ünvanını vermesini istemişler, daha sonra bu ünvanı alan István Szigeti, Kral Lajos'un sarayına kabul edilmiş, 1350'de Nyitra, 1367-1382 tarihleri arasında ise Kalocsa piskoposu olmuştur (Dercsényi, a.g.e., s. 75-76).

²³ Bu üniversiteler arasından Viyana Üniversitesi açılışından itibaren Macar öğrencilerin düzenli olarak gittiği bir merkez olmuştur, 14. yüzyıldan itibaren Prag, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise Krakov'a Macar öğrencilerin ilgisi artmıştır (*Régi Magyar Egyetemenk Emlékezete, Memoria Universitatum et Scholarum Maiorum Regni Hungariae 1367-1777*, Szerk. László Szögi, ELTE, Budapest 1995, s. 6; Szögi, a.g.m., s. 25). Macaristan'da kurulan ilk üniversite olan Pécs Üniversitesi'den sonra Kral Lüksemburglu Sigismund döneminde 1395'te Óbuda'da ve Kral Mátyás döneminde 1467 yılında Pozsony'da üniversiteler kurulmuştur, ancak bunlar kısa süre faaliyet göstermişlerdir; Haraszti bu nedenle Macaristan dışına eğitim almaya giden Macar öğrencilerin %85-90'lık bir kesiminin Viyana ve Krakov'a gittiklerini, geriye kalan %10-15'lik bölümün ise İtalyan üniversiteleri, Prag ve Paris ile Alman üniversitelerini tercih ettiklerini aktarmaktadır (Haraszti, a.g.m., s. 57).

verilmesi için bir *studium generale* kurulmasına hüküm ve bununla birlikte ferman veriyoruz.”²⁴ Görüldüğü üzere Pécs'te kurulacak ilk Macar üniversitesine başta hukuk eğitimi olmak üzere diğer bilim dalları ile ilgili eğitim verme yetkisi verilmesine karşın, Viyana ve Krakov üniversitelerinde olduğu gibi kuruluş aşamasında teoloji eğitimi verme izni verilmemiştir.²⁵

Kralın bu yüksek eğitim kurumunun açılmasına yönelik talebinin Papa tarafından Viterbo'da tasdiklendiği bu fermanın orijinali günümüze ulaşmamıştır.²⁶ Tamás Fedeles, bugün bilinen belgenin Papalık kançılıyasındaki kayıt defterinde bulunduğunu, Vatikan Gizli Arşivi'nde korunan *Registra Vaticana* serisi 16. ve *Registra Avenionensia* 165. ciltte korunan belgede ayrıca üniversitede görev alacak hocalara ve öğrencilere tanınan ayrıcalıklara da yer verildiğini aktarmaktadır.²⁷ Üniversite, kayıtlarda Orta Çağ Avrupası'nda en yüksek seviyede eğitimin verildiği *studium generale* olarak adlandırılmıştır: “*studium generale Quingueecclesiense*”.²⁸

Fedeles, Papalık fermanından önce Macar sarayında bulunan bazı isimlerden üniversitenin yapılanması ile ilgili olarak Papalık tarafından görüş alınmış olabileceğini bildirmektedir: Buna göre Pécs'teki üniversitenin açılmasında oldukça etkili bir isim olan Vilmos Koppenbachi ile 1358'deki Macar-Venedik barış görüşmelerinde tanışan Padova Üniversitesi hukuk profesörü olan Bartolomes Piacentini muhtemelen Koppenbachi'nin tavsiyesiyle 1360'da Macar sarayına gelmiş ve açılacak üniversitenin kuruluş hazırlığı ile meşgul olmuştur; bu sebeple Fedeles'e göre 1367'de kuruluş izni geldiği sırada Papalık sarayında bulunan Piacentini'den fikir ve görüş istenmiş olunmalıdır.²⁹ Yine dönemin en

²⁴ Tamás Fedeles, “Oktatási központ a Mecsek lábánál, Az első Magyar egyetem történetének súlypontjai”, Per Aspera ad Astra, IV.évf. 1-2 (2017), s. 14.

²⁵ Szögi, a.g.m., s. 26. Kuruluş aşamalarında teoloji eğitimi izni verilmeyen Krakov ve Viyana üniversiteleri uzun yıllar sonra ancak bu izni alabilmişlerdir, bu yetki Krakov Üniversitesi'ne 1397'de, Viyana Üniversitesi'ne ise 1384'de verilmiştir (Mária Font, “A siker reménye és a kudarc okai, egyetemalapítások a középkori Magyarországon”, Per Aspera ad Astra, IV. évf. 1-2 (2017), s. 91).

²⁶ Font, a.g.m., s. 80.

²⁷ Fedeles, a.g.m., s. 21.

²⁸ Miklós Boda, “Jubileumtól jubileumig, Pécs középkori egyeteme az elmúlt fél évszázad írásainak tükrében”, Per Aspera ad Astra, IV. évf. 1-2 (2017), s. 186; Font, a.g.m., s. 80. Pécs şehrinin adı IX. yüzyılda Latince Quingue Basilicae (Beş Kilise) şeklinde olup daha sonra bu isim Quingue Ecclesiae şekline dönüşmüştür (Bkz. Sándor Papp, “Peçuy, Macaristan'da Pécs şehrinin Osmanlı dönemindeki adı”, İslam Ansiklopedisi, c. 34, TDV, Ankara 2013, s. 214-215).

²⁹ Fedeles, a.g.m, s. 20.

önemli teoloji hocalarından Radolphus de Castello da Papalık fermanı gönderilmeden birkaç gün önce 28 Ağustos 1367'de Macaristan'dan İtalya'ya dönmüş ve büyük bir olasılıkla bu hocadan da görüş alınmıştır.³⁰ Buradan anlaşılıyor ki Kral I. Lajos'un onayıyla üniversitenin kuruluş hazırlıklarına başlanmış ve Papalık tarafından yapılan incelemeden sonra Pécs'in bir üniversite kurulması için uygun olduğuna karar verilmiştir.

Kral Lajos'un müsaadesi olmadan bir üniversite kurulması elbette mümkün olmamakla birlikte, Macar literatüründe Pécs'teki bu *studium generalen*in tesisi konusundaki en önemli isim olarak 1361-1374 yılları arasında Pécs piskoposu olan Vilmos Koppenbachi (Bergzaberni / Rajna-pfalzi) adı ortaya çıkmaktadır.³¹ Vilmos Koppenbachi Alman kökenli olup 1358'de Kral I. Lajos'un sarayına gelmiş, I. Lajos'un izniyle onun adına çok sayıda görev ifa etmiş, pek çok yere diplomatik görüşmeler yapmak için gönderilmiş ve birçok kez Papalık sarayında da bulunmuştur; kendisinin Macar topraklarında bir üniversite kurulması konusunda Kral I. Lajos'a etki ettiği, fikir verdiği düşünülmektedir.³² Pécs şehrinin hükümdarlık merkezi olmamasına karşın Macar topraklarındaki ilk üniversitenin kuruluş şehri olarak seçilmesi de bu etkinin en bilinen örneklerinden sayılmaktadır. Bu dönemde Orta Avrupa'da açılan ilk üniversitelere bakıldığında Prag, Krakov ve Viyana örneklerinde de görüleceği üzere bunlar hükümdarlık merkezlerinde açılmışken, bu genel özellikten farklı olarak Macaristan'daki ilk üniversitenin Pécs'teki piskoposluk merkezinde açılması ise oldukça dikkat çekicidir.³³ Bu bakımdan Macar kaynaklarının önemli bir bölümü Pécs'teki bu ilk

³⁰ Fedeles, a.g.m., s. 20. Fedeles 14. yüzyılın ikinci yarısında Papalığın üniversite kuruluşlarında izlediği prosedürü şu şekilde özetlemektedir: 1. Aşama: Hükümdar Vatikan'a bir yazı gönderir; 2. Aşama: Papalık bir araştırma başlatır, kurulacak üniversitenin kurulacağı yerin uygun olup olmadığına bakılır; 3. Aşama: Papalığa kuruluş belgesi ve şehrin yetkilileri tarafından üniversite üyeleri için verilen ayrıcalıklara ilişkin belgeler gönderilir; 4. Aşama: Şayet her şey uygunsuzsa kuruluşu tasdikleyen Papalık fermanı gönderilir (Fedeles, a.g.m., s. 20).

³¹ Mária G. Sándor, "A pécsi középkeri egyetem feltárásának újabb eredményei", *Változatok a történelemben, Tanulmányok Székely György tiszteletére, Monumenta Historica Budapestinensia XIV.*, Szerk. Erdei Gyöngyi-Nagy Balázs, Budapesti Történeti Múzeum, ELTE BTK Középkeri és Kora Újkeri Egyetemes Történeti Tanszék, Archacolingua Alapítvány és Kiadó, s. 79.

³² Font, a.g.m., s. 82.

³³ István Petrovics, "A középkeri pécsi egyetem és alapítója", *Aetas*, 20. évf. 4 (2005), s. 30.

üniversitenin kuruluşunda etkili olan ismin Piskopos Vilmos Koppenbachi olduğunu bildirirler.³⁴

Pécs'i bir üniversitenin kurulması için bir merkez olarak öne çıkaran sebepler arasında elbette yalnızca Pécs Piskoposu Vilmos Koppenbachi'nin etkisi yer almamaktadır. Şehrin 14. yüzyıldaki durumunun ve dönemin siyasî koşullarının da bu kararın alınmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Pécs'in seçilmesi ile ilgili olarak Macar literatüründe yer alan başlıca sebepler arasında şehrin bu dönemde ekonomik açıdan oldukça yüksek bir seviyede, en zengin kilise merkezlerinden biri olması, burada kiliseye bağlı bir yüksek okulun uzun bir süredir faaliyet gösteriyor olması, ayrıca Pécs'in Kral I. Lajos'un güney-güneybatıya yönelik dış politik oryantasyonuna uygun bir yer olması sıralanmaktadır.³⁵

2. Üniversitenin Hocaları ve Öğrencileri

Pécs, yani o dönemdeki adıyla *studium generale Quingue Ecclesiense*, Bologna modelini esas alan bir yapıda kurulmuştur.³⁶ Üniversitenin başında idareci olarak piskopos bulunmuş ve kurumu o idare etmiş, sınavda başarı sağlayanlara akademik ünvanları piskopos tarafından verilmiş, doktora derecesi alanlar ders verme hakkına da sahip olmuş, böylece üniversiteyi bitirenler için başka yüksek öğretim kurumlarında çalışma olanağı da sağlanmıştır.³⁷ Papalık üniversitedeki sınavların yönetimini ve kabulünü kurumun en yetkili kişisi olarak Pécs piskoposuna vermiştir.³⁸ Böylelikle üniversitenin ilk yöneticisi de Vilmos Koppenbachi olmuştur.

Teoloji izni verilmeyen Pécs felsefe ve hukuk fakültesi ile eğitim vermiş olup hukuk fakültesinde kanon (kilise) ve Roma hukuku öğretilmiştir.³⁹ Hoca da yetiştiren bir üniversite olarak Pécs'te Piskopos Koppenbachi üniversitede ders verilmesi konusunda oldukça etkili adımlar atmış ve meşhur hocaları buraya çekerek üniversitenin prestijini arttırmak istemiştir. Buraya davet edilen hocaların masrafları piskopos tarafından

³⁴ Sándor, a.g.m., s. 79. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tibor Klaniczay, "Megoldott és megoldatlan kérdések az első magyar egyetem körül", Irodalomtörténeti Közlemények, c. LXXVIII (1974), ss. 161-178.

³⁵ Petrovics, a.g.m., s. 30.

³⁶ Fedeles, a.g.m., s. 22; Sándor, a.g.m., s. 79.

³⁷ Fedeles, a.g.m., s. 22.

³⁸ Sándor, a.g.m., s. 79.

³⁹ Petrovics, a.g.m., s. 36; Sándor, a.g.m., s. 79.

karşılandığı için kurum da böylelikle piskoposa bağlanmıştır.⁴⁰ Zengin bir piskoposluk olmanın, önemli hocaları buraya çekmede büyük avantaj sağladığını da söylemek mümkündür. Bu şartlar dâhilinde Koppenbachi'nin hem piskoposluğun maddi imkânı hem de kişisel tecrübesi bakımından elinde bulundurduğu bu olanakları oldukça verimli bir şekilde kullandığı düşünülmektedir. Kendisi Pécs'e önemli hocaları çekebilmek için olsa gerek Papa'dan, üniversitenin kilise geliriyle hizmet veren hocalarının hizmet verdikleri yerde yaşama zorunluluğundan beş yıl için muaf tutulmalarını sağlayan bir izin de almıştır.⁴¹

Pécs'in en meşhur hocası Galvano di Bologna (Galvano Bethini de Banonia) olmuştur. Galvano, yüksek tahsilini Padova'da tamamlamış, 1361'de kanon hukuku doktoru olmuş, ardından Padova Üniversitesi'nde bu alanda hocalık yapmaya başlamıştır.⁴² Macarlarla ilgili olarak kaynaklarda adına ilk kez 1371 Eylülünde rastlanmış, bu tarihteki Papa XI. Gregorius'un mektubunda Macar kralı ve Alman-Roma imparatoru arasındaki barışın tesisinde Pécs Piskoposu Vilmos Koppenbachi ile birlikte görev aldıkları kaydedilmiştir.⁴³ Piskopos Koppenbachi ile tanışık olan Galvano'nun hocalık maaşının Pécs'te bulunduğu sırada oldukça yüksek olduğu konusunda kaynaklar hemfikirdir. Petrovics'e göre Galvano Pécs'te o dönem Bologna'da ödenen ortalama hoca maaşının tam on katı fazlasını almıştır.⁴⁴ Szögi ise Galvano'nun Kral Lajos'tan, o dönem Krakov'daki hocalardan tam sekiz kat fazla maaş aldığını yazmaktadır.⁴⁵ Fedeles de kendisinin Avrupa'da en yüksek maaşı alan hoca olduğunu kaydetmektedir.⁴⁶ Pécs'te ne zaman göreve başladığı ile ilgili olarak farklı görüşler olsa da kendisinin 1374 yılında Piskopos Koppenbachi'nin ölümünden sonra buradan ayrıldığı bilinmektedir. Petrovics'e göre Galvano'nun Pécs'e gelişi esasen buradaki üniversite ile ilgili değil, bizzat Piskopos Koppenbachi'nin şahsi çabasının bir sonucu olmuştur ve piskoposun 1374'teki ölümünün ardından Galvano Pécs'ten ayrılmakta pek zorlanmamıştır; nitekim Papa XI. Gregorius 1374 yazında Bologna Üniversitesi'nden hocayı bünyelerine almasını istemiştir.⁴⁷ Bu tarihten

⁴⁰ Font, a.g.m., s. 83.

⁴¹ Petrovics, a.g.m., s. 36.

⁴² Fedeles, a.g.m., s. 22.

⁴³ Fedeles, a.g.m., s. 22.

⁴⁴ Petrovics, a.g.m., s. 36.

⁴⁵ Szögi, a.g.m., s. 26.

⁴⁶ Fedeles, a.g.m., s. 23.

⁴⁷ Petrovics, a.g.m., s. 36.

sonra Galvano 1374-1376 yılları arasında Bologna'da, 1379-1382 yılları arasında Padova'da, sonra tekrar Bologna'da ders vermeye devam etmiştir.⁴⁸

Pécs'te görev yapan hocalar arasında kaynaklarda yer alan bir diğer isim ise Lurcz Hermann'dır. Kendisinin 1379 öncesinde Pécs'te görev yapan bir hoca olduğu Prag Üniversitesi'ndeki bir kayıta yer almaktadır. Nürnberg'den Pécs'e geldiği tahmin edilen Hermann ile ilgili Prag Üniversitesi'ne ait *Liber decanorum* cildinde kendisinin Pécs Üniversitesi'nden Prag'a geldiği kaydedilmiştir, ayrıca bu bilgiye göre Pécs'ten gelen bir hocanın Prag'da da ders vermeye devam edebileceği görülmektedir.⁴⁹ Dolayısıyla kayıtlardan 1379'da Prag Üniversitesi'nde çalışmaya başladığı görülen Hermann'ın 1379 öncesinde Pécs'te hocalık yaptığı kesinleşmekle birlikte bunun hangi yıllar arasında olduğu bugün için kesin olarak bilinmemektedir. Ancak hocanın Prag'dan sonraki akademik faaliyetleri ile ilgili literatürde nispeten daha kesin bilgiler yer almaktadır. Buna göre Hermann 1385/1386'da Viyana'da ve daha sonra 1395 yılında Ertfurt Üniversitesi'nde teoloji ve muhtemelen tıp hocası olarak görev yapmış ve 1396 yılında ise rektör olmuştur.⁵⁰

Hermann'dan sonra kayıtlarda yer alan bir diğer isim ise 1369 yılında doktora derecesi aldığı görülen Pál'dir, kendisinin 1369 ilkbaharında Papa V. Urban'ın izniyle bu ünvanı aldığı tespit edilmiştir.⁵¹ Petrovics bu isimler dışında Rudolf, Imre Czudar, Bálint Kolozsvári ve Miklós isimli hocaların da Pécs'te görev yaptıklarıyla ilgili görüşlerin olduğunu aktarmıştır.⁵² Nitekim Font çalışmasında Pécs'te görev alan hocaların listesini şu şekilde vermektedir: "Galvano di Bononia (1367?-1374); Lurcz Hermann (1379 öncesi); Pál (1369'da doktora ünvanı almıştır); Rudolf (1372?); Bálint Kolozsvári oğlu Jakab; Miklós Szlavóniai⁵³ ve Imre Czudar".⁵⁴

Görüldüğü üzere Pécs'te görev yapan hocalarla ilgili oldukça kısıtlı veri bulunmaktadır. Buna benzer bir şekilde burada eğitim gören öğrencilerle ilgili olarak da kaynaklarda pek az bilgi yer almaktadır. Pécs'in bu dönemdeki öğrencileri hakkında bilinen en kesin verilere Prag

⁴⁸ Fedeles, a.g.m., s. 23.

⁴⁹ Fedeles, a.g.m., s. 24.

⁵⁰ Fedeles, a.g.m., s. 24-25; Petrovics, a.g.m., s. 36

⁵¹ Fedeles, a.g.m., s. 25; Font, a.g.m., s. 84.

⁵² Petrovics, a.g.m., s. 36.

⁵³ Petrovic'in çalışmasında Pojega *prepostu* (Lat. *praepositus*) olarak zikredilir (Petrovics, a.g.m., s. 37).

⁵⁴ Font, a.g.m., s. 84.

Üniversitesi'ndeki bir kayıt defteri ile bir Papalık evrakında rastlanmaktadır. Prag'daki kayıt defterinde rastlanan Péter Wydera(i) adı Macar kaynaklarında Pécs'in en eski öğrencisi olarak ortaya çıkmaktadır. 1384⁵⁵ yılında Pécs öğrencisi olduğu düşünülen Péter Wydera (Petrus de Wydera) 1386 yılında Prag Üniversitesi Beşerî Bilimler Fakültesi'ne ait bu kayıta "*baccalarius Quingueecclesiarum*" ifadesiyle anılmaktadır.⁵⁶ Pécs'in bundan sonraki öğrencilerine ait kayıtlar ise burada yaşanan talihsiz bir olaya dayanmaktadır. Papa IX. Bonifacius'un 7 Haziran 1400 ve 5 Aralık 1400 yıllarına ait yazılarında bugün için bilinmeyen bir nedenden ötürü o dönemde Pécs'te okuyan Fábian Szöllösi oğlu György (Gerogius Fabiani de Zeuleus), yine burada okuyan János Kancellár'ı (Johannes dictus Cancellarius) öldürmüş ve bunun üzerine Papalık tarafından bir tahkikat başlatılmıştır, bu tahkikatta geçen yukarıdaki iki ismin dışında ilgili evraklarda geçen bir diğer isim ise yine Pécs'te öğrenim gören Benedek Csót oğlu György'dür (Georgius Benedicti Chot).⁵⁷ Belgelerde adlarına rastlanan bu dört öğrenci dışında Font, birkaç isim daha zikretmektedir: "László oğlu Lukács (1402), Miklós Zimonyi (1372), András Sasmikó (1372), Jakab Nevnai (1400), Ipoly Veresmarthy (1431-1432) ve János Budai (1374)".⁵⁸ Petrovics ise 1385-1399 yılları arasında Pécs'te eğitim gören öğrencileri András, Miklós, Péter, Tamás ve 1397'de burada öğrenci olan Bálint şeklinde bildirmektedir.⁵⁹

3. Üniversitenin Kapanışı

1367 yılında hükümdarlık merkezi yerine bir piskoposluk merkezi olan Pécs'te kurulan Macar topraklarındaki ilk üniversite olan *studium generale Quingue Ecclesiense* Orta Avrupa'da benzer dönemlerde kurulan diğer üniversiteler gibi daimî olmamış, faaliyetlerine uzun süre devam edememiştir. 1382 yılında Kral I. Lajos'un ölümünün ardından Macar tahtını elde etmek için siyasi bir belirsizlik ve çalkantılı bir dönem yaşandığından bu süreç Pécs'teki üniversiteyi de etkilemiş olmalıdır. Özellikle bu süreçte Hırvat isyanları ve Napolili Ladislas'ın (László) ortaya çıkışı Macaristan'ın güneyini tamamen etkilediği gibi Pécs'teki üniversiteyi de oldukça zor bir sürece sürüklemiştir.⁶⁰ Bunun öncesinde 1374 yılında üniversitenin en büyük destekçisi ve birçok kaynağa göre

⁵⁵ Font, a.g.m., s. 84.

⁵⁶ Petrovics, a.g.m., s. 37.

⁵⁷ Petrovics, a.g.m., s. 37.

⁵⁸ Font, a.g.m., s. 84.

⁵⁹ Petrovics, a.g.m., s. 39.

⁶⁰ Petrovics, a.g.m., s. 38.

üniversite kurulmasına yönelik fikrin esas sahibi Piskopos Vilmos Koppenbachi'nin ölümü de kuşkusuz kurumun faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Nitekim ünlü hoca Galvano'nun Pécs'ten ayrılışı da Piskopos Koppenbachi'nin ölümünün hemen ardından gerçekleşmiştir.

Macar kaynakların genel kabulüne göre Piskopos Vilmos Koppenbachi ve Kral Lajos'un ölümünün ardından üniversite zayıflamaya başlamıştır. 1380'li yıllardan itibaren Prag ve Viyana üniversitelerinde Pécs'ten gelen öğrenci sayısının artmaya başlaması, Prag Üniversitesi'nde kaydedilen Pécs'li öğrenci sayısının yükselmesi 14. yüzyıl sonunda 1395-1399 yılları arasında bu gerilemenin önemli bir göstergesi kabul edilmektedir.⁶¹ Bütün bu süreç sonunda ise Pécs'teki üniversite için 15. yüzyıl sonunda Orta Çağ Avrupası'nda üniversite anlamında kullanılan *studium generale* şeklindeki adın yerine *schola maior* ifadesi ortaya çıkmıştır.⁶² Bu adlandırma ve 1543'e kadar kurum binasında yer alan *scola maioris ecclesiac* ifadesi de kurumun bir üniversiteden katedrale bağlı bir okula, muhtemelen bir yüksek okula dönüştüğüne işaret etmektedir.⁶³

Pécs'teki bu ilk Macar üniversitesinin kapanma sebepleri arasında ise literatürde ağırlıklı ve en temel neden olarak kurumun yeterli malî desteği alamamış olması gösterilmektedir. Diğer sebepler arasında ise Macaristan'daki taht mücadelelerinin üniversiteyi etkilemesi, Pécs Üniversitesi özelinde görülmele birlikte, bundan sonra Lüksemburglu Sigismund (Zsigmond) (1387-1437) ve Mátyás Hunyadi (1458-1490) döneminde Macaristan'da kurulan diğer üniversitelere de atıfta bulunularak, hükümdarların üniversite kuruluşunu sadece bir prestij sembolü olarak görmeleri ve üniversite yöneticisi ile hükümdar arasındaki anlaşmazlıklar gibi etkenler sıralanmaktadır.⁶⁴ Hükümdar ve üniversite yöneticisi arasındaki anlaşmazlığın yahut ayrılığın Pécs'i nasıl etkilediği ile ilgili olarak ise Alsáni adı zikredilmektedir. Bilindiği üzere Pécs Piskoposu Koppenbachi'nin ölümünden sonra bu makama, dolayısıyla Pécs'teki üniversitenin de yöneticiliğine Bálint Alsáni atanmış ve kendisi I. Lajos'tan sonra kargaşalı bir dönemin ardından Macar tahtına çıkan Sigismund taraftarı olmamıştır, dolayısıyla yeni kralın Pécs'in yeni piskoposu Alsáni'nin yönettiği bir üniversiteye destek vermediği için üniversitenin kapanmak durumunda kalmış olduğu da iddia edilmektedir.⁶⁵

⁶¹ Régi Magyar Egyetemek Emlékezete, s. 8, Sándor, a.g.m., s. 79, Petrovics, a.g.m., s. 39.

⁶² Régi Magyar Egyetemek Emlékezete, s. 8, Petrovics, a.g.m., s. 39.

⁶³ Sándor, a.g.m., s. 51, 79, Petrovics, a.g.m., s. 39.

⁶⁴ Font, a.g.m., s. 97.

⁶⁵ Font, a.g.m., s. 83.

Bu süreçten sonra Pécs'teki üniversitenin zayıflamaya başlaması ve Kral Sigismund döneminde Macaristan'da hükümdarlık merkezi Óbuda'da yeni bir üniversite açılması da bu iddiayı destekler niteliktedir.⁶⁶

Pécs'teki bu ilk Macar üniversitesi ile ilgili olarak bir başka tartışma konusu da üniversite binasının yerinin tam olarak nerede olduğu ile ilgili olmuştur. Bu konuda özellikle 19. ve 20. yüzyılda çeşitli bilimsel ve arkeolojik çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar sırasında araştırmacılar ünlü seyyah Evliyâ Çelebi'nin seyahatnamesinden de istifade ederek binanın katedrale yakın bir yerde olduğunu düşünmüşlerdir.⁶⁷ Evliyâ Çelebi seyahatnamesinde "Peçoy varoşu medreseleri" alt başlığı altında üniversiteyi ve yerini şu şekilde tarif etmiştir:

"Peçoy varoşu medreseleri: Tamamı 5 adet medresesi vardır Bunlardan en eskisi İç Kale'de olan Eflâun-ı İlahî'nin ilim ve fen medresesidir ki 70 adet Kısra kemerli ve Havarank köşklü odaları vardır. Bunların da her birinde birer çeşit mimarlık ilmiyle yapılmış sanatlı tasavvurlar var ki özelliklerinin anlatılmasında dil kısa ve kalem kırıktır. Eflâun zamanında bu medreselerde İsrâkiler ve Meşşâf (Peripatos) sakin olup tüm garip ve acayip ilimleri Eflâun'dan görüp öğrenimlerini tamamlarlarmış".⁶⁸

Ancak 20. yüzyılın sonunda yapılan arkeolojik kazılarda binanın Pécs piskoposluk kalesinin kuzeyinde tek katlı, uzunlamasına doğu-batı yönünde olan, bir ana cephesi katedrale bakan bir bina olduğu, binanın zemin katında 19 metre uzunluğunda bir ana salon bulunduğu, bunun doğu ve batı ucunda ise birer küçük salonun olduğu tespit edilmiştir.⁶⁹

1367'de kurulan Pécs Üniversitesi'nin Piskopos Vilmos Koppenbachi'nin ölümünün ardından güç kaybetmeye başladığı, Kral I. Lajos'un ölümünün ardından ise Macaristan'da ortaya çıkan siyasî belirsizlik ve iç karışıklıklar nedeniyle zayıfladığı görülmektedir. Macar kaynaklarının bir bölümünde yer aldığı üzere Koppenbachi'den sonra üniversiteyi yöneten yeni piskopos ile yeni kral Sigismund arasındaki mesafe de bu olumsuzluklara eklenince bir müddet sonra üniversite *studium generale* şeklindeki vasfını kaybetmiş ve literatüre göre muhtemelen bu dönemden sonra ancak bir yüksek okul seviyesinde bir süre daha eğitim verebilmiştir.

⁶⁶ Óbuda'da açılan bu üniversite Macaristan'ın ikinci, Buda'nın ise ilk üniversitesi olmuştur.

⁶⁷ Sándor, a.g.m., s. 79.

⁶⁸ Evliyâ Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Podgoriçe, İştib, Vidin, Peçoy, Budin, Üstürgon [Estergon], Ciğerdelen, Macaristan, Özıçe, Taşlıca, Dobra-Venedik, Mostar, Kanije, Haz. Seyit Ali Kahraman, c. 6 (1), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 253.

⁶⁹ Petrovics, a.g.m., s. 39.

Sonuç

Orta Çağ'da eğitim Avrupa'da olduğu gibi Macaristan'da da Batı Kilisesi'nin etkisi ve kontrolü altında şekillenmiş ve sürdürülmüştür. Eğitimin en yüksek seviyede verildiği kurumlar olan üniversiteler, yani Orta Çağ Avrupası'ndaki genel adlandırmalarıyla *studium generale*ler, hükümdarların bir üniversite açılmasına yönelik iradesinin Papalık onayıyla tasdik edilmesiyle faaliyetlerine başlayabilmişlerdir. Macaristan'da Kral I. Lajos'un bu yöndeki iradesi 1367 yılındaki Papalık onayıyla tasdik edilmiş ve Pécs şehrindeki ilk Macar üniversitesinin kuruluşu tamamlanmıştır. Dolayısıyla burada hükümdar ve Papalıktan oluşan ikili bir sistemden söz edilmesi gerekmektedir. Bu ikili sistemin ilk aşaması ilgili ülkenin bir üniversite kurulmasına yönelik bir irade ortaya koyması ve bunun gereklerini yerine getirmesidir. İkinci aşama ise bu irade ve gerekliliklerin Papalık tarafından onaylanmasıdır. Böylelikle Orta Çağ'da Avrupa'da bir üniversite kurulabilmesi için evvela bu iki aşamalı evrenin tamamlanması gerekmiştir. Bu ikili sistemin ikinci aşaması ile de Avrupa'da Batı Kilisesi'nin kontrolünde gelişen bir yüksek tahsil standardizasyonu sağlanmıştır.

Üniversite kuruluşunun Papalık onayına bağlı kılınması, üniversitelerin yönetim ve idaresi, sınavların yürütülmesi ve akademik ünvanların verilmesi gibi konularda piskoposların kurumun en yetkili mercii sayılması, ayrıca Pécs özelinde de hocaların beş yıl için yaşadıkları şehirde ikamet etme zorunluluklarından muaf tutulmaları, öğrenciler arasında yaşanan olaylar karşısında Papalık belgelerinin bulunması gibi pek çok örnekten de anlaşılacağı üzere Orta Çağ'da *studium generale*lerin kuruluş ve faaliyetlerinin sürdürülmesinde en önemli kontrol mercii kilise olmuştur. Bu da Orta Çağ'da hem bir dinî kurum hem de eğitim kurumu olarak faaliyet gösteren kiliselerin bağlı olduğu Papalığın, Avrupa'da dinî ve siyasi alanda olduğu kadar yüksek eğitim alanında da büyük bir etki ve kontrol alanının olduğunu göstermektedir.

Üniversitenin kuruluş süreci içerisinde o dönem Avrupa'da pek az üniversitenin sahip olduğu teoloji eğitimi verme ayrıcalığının Pécs'te kurulan bu üniversiteye verilmediği görülmüştür. Avrupa'da bu ayrıcalıklı yönüyle ortaya çıkan Paris, sonrasında Orta Avrupa'da Prag üniversitesi örneklerinden farklı olarak Pécs bu sınıflandırmada Krakov ve Viyana üniversiteleri ile benzer bir kategoride değerlendirilmiştir. Bologna ve Padova modelinde kurulan üniversitenin bu açıdan Paris modelinden farklı bir yapıda temellendiği görülmüştür.

Pécs Üniversitesi'ni Orta Avrupa'da kurulan diğer üniversitelerden farklı kılan en önemli özellik ise kurumun bir hükümdarlık merkezi yerine bir

piskoposluk merkezinde kurulmuş olmasıdır. Bu ise literatürde Macar topraklarında bir üniversite kurulmasına yönelik fikrin, bu yöndeki hareketin kaynağının Pécs piskoposu Vilmos Koppenbachi'ye ait olduğuna yönelik düşüncüyü güçlü bir biçimde desteklemektedir. Dolayısıyla bu açıdan I. Lajos'un üniversitenin açılmasında elbette desteği ve onayı olmakla birlikte bu üniversitenin Pécs'te açılması ve Koppenbachi'nin bu aşamadaki gayretleri Macar literatürünün bir bölümünde yer aldığı gibi kral için bu üniversitenin yalnızca bir prestij sembolü olarak görüldüğü fikrini destekler niteliktedir.

Üniversitenin kuruluş ve kapanış aşamaları da siyasî ve ekonomik koşulların bu dönemde *studium generale*lerde verilen yüksek eğitimin devam ettirilmesinde ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Pécs'teki üniversite Macar Krallığı'nın askerî ve ekonomik olarak en güçlü olduğu dönemlerden biri olan I. Lajos döneminde kurulmuştur. Bu dönemde I. Lajos siyasî açıdan da iktidarını sağlamlaştırmış, Macar hazinesi ise dolu olmuştur. Bir taht mücadelesinin de olmadığı bu dönemde veraset ve mülkiyet hukuku alanında da yeni yasal düzenlemeler yapılmış, kültür ve sanat alanında da yazar ve sanatçılar desteklenmiştir. Bunun bir yansıması olarak ilk Macar üniversitesinin bu dönemde kurulması olağan bir sonuç olarak da değerlendirilebilir. Bu olumlu şartlar altında kurulan üniversitenin kapanması ise tüm bunların tersine dönmesiyle olmuştur. Kral Lajos'un ölümünden sonra ülkedeki iç karışıklıklar ve siyasî belirsizlik elbette kurumu da etkilemiş, Piskopos Koppenbachi ve Kral Lajos'un ölümünden sonra yeterli desteği bulamamıştır. Macar literatürünün bir bölümünde yer aldığı üzere Kral Lajos'tan sonra tahta çıkan Lüksemburglu Sigismund ile Piskopos Koppenbachi'den sonra üniversitenin yöneticisi olan Alsáni arasındaki mesafe, Alsáni'nin yeni hükümdarın taraftarı olmayışı da hükümdarlık merkezinin oldukça uzağına düşen Pécs'i gözden düşürmüş olmalıdır ki yeni kral Pécs'teki bu üniversiteyi desteklemekten ziyade Óbuda'da Macaristan'daki ikinci üniversiteyi açmıştır. Üniversite yöneticisi ile hükümdar arasındaki uyuşmazlığın üniversiteyi kapanmaya kadar götüreceği bir yönü olduğunun Macar topraklarındaki bir başka örneği de Kral Mátyás ile János Vitéz ayrılığında ortaya çıkmaktadır. Zira Kral Mátyás dönemde János Vitéz'in desteğiyle Pozsony'da kurulan üçüncü Macar üniversitesi olan Universitas Istropolitana da Kral Mátyás ile János Vitéz arasındaki büyük ayrılığın ardından kapanmıştır. Bu üçüncü Macar üniversitesinin de hükümdarlık merkezinde kurulmayan bir kurum olarak üniversitenin destekçisi yahut yöneticisi ile hükümdar arasındaki ayrılığın üniversitenin kapanışını hazırladığı Pécs'e benzer bir örnek teşkil ettiği düşünülmektedir.

Orta Çağ'da Pécs'te kurulan bu ilk üniversitenin hükümdar ve piskoposa bağlı olarak onların desteğiyle kurulması bu desteğin devamlılığını gerekli kılmış, okulun eğitim öğretim faaliyetlerine devam edebilmesi için zarurî bir hal olmuştur. Ancak kuruluş aşamasındaki bu desteğin bugün için nedeni kesin olarak bilinmese de verilmemesi, yani bir bakıma kral değişiminden sonra yeni kralın önceki kral döneminde kurulan bu üniversiteyi yeterince desteklememesi Pécs'teki bu ilk Macar üniversitesinin *studium generale* vasfını kaybetmesine neden olmuştur.

Kaynakça

- BAĞDATLI ÇAM Fatma, “Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Antik Yunan Eğitim Anlayışının Temelleri”, Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5/2 (2016), ss. 629-643.
- BODA Miklós “Jubileumtól jubileumig, Pécs középkori egyeteme az elmúlt fél évszázad irásainak tükrében”, Per Aspera ad Astra, IV. évf. 1-2 (2017), ss. 186-210.
- ÇİÇEK Hasan- MUTLU Barış, “Lisansüstü Eğitim ve Felsefe”, Lisansüstü Eğitim Üzerine Düşünceler, Ed. Fuat Tanhan, Pegem Akademi, Ankara 2019, ss. 2-8.
- ÇOBAN Erdal, “Ana Hatlarıyla Erken Dönem Macar Ortaçağına Bir Bakış”, Balkanlar El Kitabı, haz. Bilgehan Gökdağ - Osman Karatay, c. I, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, ss. 169-186.
- DEMİR Seda, “Orta Çağ'da Üniversite Prototipleri: Birinci Nesil Üniversitelerin Sosyolojik, Sosyopolitik ve Akademik Yapıları”, Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, 6/2 (2023), ss. 467-483.
- DERCSÉNYI Dezső, Nagy Lajos Kora, A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest 1941.
- ENGEL Pál - KRISTÓ Gyula – KUBINYI András, Magyarország története 1301-1526, Osiris Kiadó, Budapest 2005.
- EVLİYÂ Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Podgoriçe, İştib, Vidin, Peçoy, Budin, Üstürgon [Estergon], Ciğerdelen, Macaristan, Öziçe, Taşlıca, Dobra-Venedik, Mostar, Kanije, Haz. Seyit Ali Kahraman, c. 6 (1), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- FELEDES Tamás “Oktatási központ a Mecsek lábánál, Az első Magyar egyetem történetének súlypontjai”, Per Aspera ad Astra, IV. évf. 1-2 (2017), ss. 14-40.
- FONT Mária, “A siker reménye és a kudarc okai, Egyetemelapítások a középkori Magyarországon”, Per Aspera ad Astra, IV.évf. 1-2 (2017), ss. 78-102.
- HARASZTI Szabó Péter, “Magyarországi iskolahálózat és oktatás a középkorban”, Credo, XXVIII.évf., 2022/1 (2022), ss. 52-58.
- István király intelmei (*Libellus de institutione morum*), Çev: Kurcz Ágnes <http://mek.niif.hu/00400/00446/00446.htm#3> Erişim tarihi: 09.10.2024
- KENAN Seyfî, “Üniversite”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 42, Ankara 2012, ss. 338-348.
- KÉPES KRÓNKA, Çev. Ibolya Bellus, Európa Könyvkiadó, Budapest 1986.
- KLANICZAY Tibor, “Megoldott és megoldatlan kérdések az első magyar egyetem körül”, Irodalomtörténeti Közlemények, c. LXXVIII (1974), ss.161-178.

- KÜKÜLLEI János, Nagy Lajos király viselt dolgairól, Çev. Dr. Kálmán Dékány, In: Középkori Krónikások, V. Küküllei János, Szerk.: Ferencz Albin Gombos, A Brassói Lapok, Brassó 1906.
- PAPP Sándor, “Peçuy, Macaristan’da Pécs şehrinin Osmanlı dönemindeki adı”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 34, Ankara 2013, ss. 214-216.
- PETROVICS István “A középkori pécsi egyetem és alapítója”, Aetas, 20.évf. 4 (2005), ss. 29-40.
- Régi Magyar Egyetemek Emlékezete, Memoria Universitatum et Scholarum Maiorum Regni Hungariae 1367-1777*, Szerk. László Szögi, ELTE, Budapest 1995. <https://mek.oszk.hu/01800/01882/01882.pdf> Erişim tarihi: 09.10.2024.
- RUKANCI Fatih-ANAMERİÇ Hakan, “Ortaçağ’da İlk Üniversiteler: Studium Generale”, Felsefe Dünyası, 1/39 (2004), ss. 170-186.
- SÁNDOR Mária G., “A pécsi középkori egyetem feltárásának újabb eredményei”, Változatok a történelemre, Tanulmányok Székely György tiszteletére, Monumenta Historica Budapestinensia XIV., Szerk. Erdei Gyöngyi-Nagy Balázs, Budapesti Történeti Múzeum, ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történeti Tanszék, Archacolingua Alapítvány és Kiadó, ss.79-83.
- SEBETCİ Havva, “11.-12. Yüzyıllarda Ortaçağ Avrupası’nın Eğitime Genel Yaklaşımı”, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2/3, (2016), ss. 91-105.
- SZÖGI László, “A magyar felsőoktatás évszázadai – a kezdetektől 1948-ig”, INFO-Társadalomtudomány, Okt/49 (2000), ss. 25-42.